
הרב שמואל זעפרני

”עוד לא גזרה המלכות שלא ילמדו תורה זו שלמדתי אני”¹

הרב אליהו זצ”ל וארגון ”ברית הקנאים”

דברי פתיחה

המשפט שבכותרת לקוח מתוך דברים שאמר הרב זצוק”ל בבית המשפט בהיותו בן עשרים ואחת שנים, עת היה עצור כחבר בארגון ”ברית הקנאים”. עוד הוסיף ואמר: ”את השקפתי לא בסתר קניתי ולא במחתרת. חונכתי על ספסל בית המדרש והישיבה שעדיין הם חוקיים במדינת ישראל, גם התורה שלמדתי בה, ספר פתוח הוא לכל... ואם יש אנשים מאמינים, ובלמדם תורה זו וכל הכתוב בה ובעמדם על כל ציוויה, יש להם חשבונות רבים שבהם פוטרים הם את עצמם מלמלא אותם, מה פשעי ומה חטאתי אני אם לא הצלחתי לעשות לי חשבונות רבים כאלה, ויצאתי חייב בדיני לעשות את אשר מצוה על זו התורה והמצווה שבעולה נכנסתי מרצון?! והרי הכל גלוי ומפורש, נייתי ספר וניחזי’...”.

כבר בצעירותו ניחן הרב לא רק בידע עצום ותפיסה חריפה בכל מכמני התורה, אלא גם ביכולת להתעלות בשעות גורליות; כך הוא ידע לעמוד על דעתו בנאמנות ולקום למלחמה כלוחם אמיץ כנגד הרוחות הרעות ששלטו אז במדינה הצעירה, סמוך להקמתה.

לאחר ההשמדה הנוראה של יהדות אירופה בשואה, עזר לנו ה’ ברוב חסדיו לשוב ולשכון בארצנו; כך קמה לה מדינת ישראל תחת הנהגתם של יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות.

בהזדמנויות רבות – בהיותו דיין ובשעה ששימש כרבה הראשי של ישראל – דיבר הרב על מצוות יישוב ארץ ישראל. לא אחת נשאל הרב, במיוחד כששהה בחו”ל, האם יש מקום לעלות ולהתיישב בארץ כאשר קברניטי המדינה הם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. תשובת הרב הייתה נחרצת: הגם כשהמדינה תחת הנהגה חילונית - מצוות העלייה קיימת. כראייה לדבריו, נוהג היה הרב להביא את דברי הנביא בתקופת מלכותו של ירבעם בן יואש: ”בְּשָׁנַת חֲמֵשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה לְאַמְצָיָהוּ בֶן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ יִרְבֵּעַם בֶּן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה: נִיעַשׁ הָרַע בְּעֵינֵי ד’ לֹא סָר מִכָּל חַטָּאוֹת יִרְבֵּעַם בֶּן נִבְטָא אֲשֶׁר הִחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל: הוּא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמַת עַד יַם הָעַרְבָּה כְּדָבָר יְדֹנָד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו יוֹנָה בֶן אֲמִתִּי הַנְּבִיא אֲשֶׁר מָגַת הַחֶפֶר: כִּי רָאָה ד’ אֶת עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל מֵרָחֵק

1 מאמר זה הינו פרק מתוך הספר העוסק בביוגרפיה של הרב, שעתיד לראות אור בע”ה בקרוב.

מֵאֵד וְאֶפֶס עֲצוּר וְאֶפֶס עֲזוּב וְאֵין עֵזֶר לְיִשְׂרָאֵל: וְלֹא דִבֶּר ד' לְמַחֲוֹת אֶת שְׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יְרֻכָּעִים בֶּן יוֹאָשׁ" (מלכים ב' י"ד, כ"ג). יוצא אפוא שהקב"ה שלח מלך גואל לעם ישראל שירחיב את גבולות הארץ, למרות שמדובר היה במלך שעשה הרע בעיני ה' וחסא והחטיא את העם.

מאז הקמת המדינה התפלל ופעל מרן הראש"ל, הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, לכך שנזכה ל"השיבה שופטינו כבראשונה"; אחד מן הנושאים שבאו והתכנסו תחת כותרת זו היה מאבקו של הרב וחבריו בכפייה החילונית הממשלתית כנגד העולים החדשים ובמיסיון שפעל בארץ. במסגרת מאבק זה קמה "ברית הקנאים".

בשורות מאמר זה אשתדל לתאר את הרקע להקמתו של אותו ארגון מחתרתי ואת מניעי הרב בשעה שנטה שכם בהקמת ברית זו.

הפעילות במחנות העולים

הרב זצ"ל שיקע עצמו בתורה, אך לא שכח לגמול חסד עם הסובבים אותו, שכן, כידוע, לא על התורה והתפילה לבדה עומד העולם, אלא גם על גמילות החסדים. אך לא רק מצוקתו של היהודי הפרטי, הקרוב אליו, עמדה לנגד עיניו של הרב, אלא גם מצוקת עם ישראל ככלל; לכן כבר אז, בהיותו צעיר בשנות העשרים לחייו, החל הרב לעסוק בפעילות חסד בקנה מידה גדול, ציבורי; הוא יזם מתן שיעורי עזר לילדים משכונות מצוקה ומסר שיעורי תורה למבוגרים, אך הנושא המרכזי שהטריד את הרב הצעיר באותם ימים, ימי העלייה הגדולה מארצות ערב, היה הכפייה החילונית הממשלתית כנגד העולים החדשים. גם פעילותו של המיסיון, שעסק במלאכתו השפלה כמעט באין מפריע, טרדה את מנוחתו.

הרב ראה לעצמו חובה להוכיח את האחר על חטאיו מתוך התפיסה שהוא והעם כולו עלולים להיענש בגלות וחורבן על שתיקתם, כפי שאמר בעדותו בבית המשפט: "אלפי פסוקים בתנ"ך ומאמרי חז"ל והלכות פסוקות במקורות הראשונים מדברים בשפה ברורה למדי על האסון הגדול שהחוטאים ומחטיאים מביאים על עמם ואל ארצם. פסוקים אלה ועוד רבים זועקים הם לתוך לבו של כל אדם מישראל ומזהירים מפני חוקי הגויים ותועבותיהם, מפני מחללי השבת בארץ, ובירושלים במיוחד, מפני כל עוזבי ה' הממרים את מצוותיו בשאט נפש, לדעת כי חותרים הם תחת קיומו ובטחונו של ישראל וארצו וגורמים לו ח"ו גלות וחורבן. פסוקים רבים... ומאמרי חז"ל ודברי פוסקים מדברים ברורות ובאר היטב על חובותיו של שומר האמונים להוכיח, להגיב ולמנוע חטא; שאם לא כן, הוא עצמו נתפש באותו חטא. ושוב, לא אצטט אלא מעט מזעיר: 'כל מי שיכול למחות באנשי ביתו ולא מיחה, נתפש עליהם; על אנשי עירו – נתפש

עליהם' וכו' (רש"י). 'אמר רבי שמעון בר נחמני אמר רבי יונתן: אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר 'כי תצא אש ומצאה קוצים'. אימתי אש יוצאה? בזמן שקוצים מצויין לה ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחילה, שנאמר 'ונאכל גדיש', ואכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש שנאכל גדיש כבר' (בבא קמא ס, ע"א).

אחד הרבנים שהשפיעו ביותר על תפיסת עולמו זו של הרב ע"ה, היה "הרב הפחח". דודו של הרב ע"ה, הרה"ג יהודה צדקה זצוק"ל, שבימים ההם היה ר"מ בישיבת פורת יוסף, ביקש מ"הפחח" ללמד בישיבה את תורת הקבלה. הפחח אכן היה בעל פחחייה שעסק בעבודות פחות, אלא שאדם זה היה גם צדיק נסתר ובקיא בתורת הקבלה. הפחח ניסה להצטנע ולהסתיר את ידיעותיו ומעלתו, אך הרב צדקה עמד על זהותו האמתית ושכנע אותו ללמד בישיבה. הרב ע"ה סיפר שהרב הפחח לימד את תלמידיו בני הישיבה על חשיבות הפצת התורה בכל שכבות העם – מתוך אחריות ואהבה רבה לכל בית ישראל. לדברי הרב ע"ה, רבים מבני הישיבה הפכו לרבנים חשובים ומנהיגים רוחניים בזכות המפגש הרוחני עם תורתו של הפחח.

לאור מה שלמדו עם הפחח, יצאו עמו תלמידיו – וביניהם היה גם מרן הרב אליהו ע"ה – להסתובב בין מחנות העולים ושאר המקומות שבהם היו יהודים רחוקים מאור התורה והמצוות, כדי להפיץ שם אורה של תורה. לפי עדותו של הרב ע"ה, כאשר לימד במחנות העולים, הוא ראה שם "איך מעבירים בכפייה זדונית רבבות אנשים על הדת ומלמדים לבניהם את כל תועבות הגויים".

מניין הגיעו יהודים אלו למחנות העולים וכיצד אירע שניסו לחנכם כנגד דרך התורה? מיד לאחר הפקעת כוחו של המנדט הבריטי והקמת המדינה, נפתחו שערי הארץ לעלייה בלתי מוגבלת של יהודים. המוני בני ישראל החלו לעלות לארץ; בעשור הראשון שלאחר קום המדינה עלו כמיליון עולים, ועד סוף שנת תשי"ד (1954) הוכפלה אוכלוסייתה של המדינה הצעירה. הפלא העצום של שיבת ישראל לארצו לווה בקשיים רבים: קשיי מגורים, תעסוקה, הזנה וחינוך. לאחר שלא נותרו מקומות דיור בערים ובכפרים, הקימה המדינה מחנות לקליטת עולים. במסגרת העלייה ההמונית עלו כחמישים אלף מיהודי מתימן במבצע "על כנפי נשרים". עולים אלו שוכנו בארבעה מחנות עולים מרכזיים: ראש העין, בית ליד, עין שמר ועתלית. בנוסף, שוכנו עולים גם במחנות בחיפה ובבאר יעקב. תנאי החיים במחנות העולים היו קשים ממש. הסוכנות היהודית מונתה לספק את מרבית צרכי העולים, כולל מזון ושירותי רפואה, אך ככל שגדל זרם העולים כך גדל הנטל הכלכלי על הסוכנות היהודית; בכמה מחנות דווח על מחסור במזון ומחסור ברופאים ובציוד רפואי. אחת מהבעיות הקשות ביותר הייתה שאלת החינוך. למעלה מארבעים אחוזים

מן העולים הגיעו מארצות ערב (ובכלל זה צפון אפריקה ותימן) והיו בעלי זיקה ברורה וחזקה לדת ולמסורת. בהגיעם לארץ התנסו התושבים החדשים בניסיון קשה: בחלק ממחנות העולים פעלו נציגים של מפלגת השלטון במטרה להביא את העולים לעזוב את דתם. על הקמת מערכת החינוך במחנות העולים נתמנה נחום לוין, איש מפלגת השלטון מפא"י ומראשי העוסקים בקליטת עולי גרמניה בשנים הקודמות. לוין ואנשיו יצרו עבור ילדי מחנות העולים "מערכת חינוכית אחידה", שתפיסת עולמה הבסיסית הייתה ציונית-סוציאליסטית ונוטה לחילוניות;

איש לא שאל את העולים באיזה זרם חינוכי הם חפצים; ליושבי המחנות לא ניתנה האפשרות לבחור את זרם החינוך בו הם חפצים וכולם חונכו תחת שבט "החינוך האחיד", שהיה, למרבה הצער, חינוך שלא תאם כלל להשקפת עולמם הדתית של מרבית העולים. שאר הורי ילדי ישראל, לעומת זאת, יכלו לבחור בין ארבעה זרמים פוליטיים חינוכיים מוכרים: הזרם הכללי, זרם העובדים, זרם המזרחי וזרם אגודת-ישראל.

החוגים הדתיים היו מודעים לכך שילדי העולים מתחנכים בניגוד להשקפתם הדתית, אולם המערכה הציבורית החלה באיחור; רק בקיץ של שנת תש"ט (1949), החלו ראשי החוגים הדתיים לפעול והמחאה הדתית הגיעה גם לכנסת. ביום חורפי אחד, ח' טבת שנת תש"י (28 בדצמבר 1949), הגיש אחד מחברי הכנסת הדתיים, דוד צבי פנקס, שאילתה לוועדת החינוך של הכנסת שבה קישר את הפעולה החינוכית במחנות העולים עם זוועות האינקוויזיציה וטען לרצח עם רוחני: "אני שומר אתי עובדות שיוכחו כי המחנות הם מחנות כפייה שקראו להם קצטים... אין נותנים להיכנס למחנות. האם המחנות אינם מדינת ישראל?".

מחאות העולים ותלונות חברי הכנסת החלו להתפרסם יותר ויותר בעיתונות הארצית והגיעו לידיעת יהודי העולם. ככל שרבו המלים הבוטות והדיווחים בעיתונים, כן גברה הסערה בארץ ובעולם. הלחץ על ממשלת ישראל לשנות את מדיניותה הלך וגבר.

בטבת שנת תש"י (ינואר 1950), לאחר שגברו קולות המחאה, הקימה ממשלת ישראל ועדה לחקירת ענייני החינוך במחנות העולים. דוד בן גוריון, ראש מפלגת מפא"י וראש הממשלה, הורה על הקמת הוועדה על מנת לשמר את הקואליציה שלו שהתבססה על מפלגתו ועל מפלגות החזית הדתית. הוועדה, בראשות השופט בדימוס גד פרומקין ובהשתתפות ארבעה חברי כנסת, נועדה להשיב על טענות החוגים הדתיים בנושאי הכפייה החילונית במחנות העולים.

במשך כשלושה וחצי חודשים שקדו חברי הוועדה על חקירת הנושא; בתום חקירותיה, מצאה הוועדה שלא הייתה כפייה אנטי-דתית במחנות, אך שנעשתה

שגיאה חמורה בכך שחינוך העולים הופקד בידי מחלקת התרבות של משרד החינוך; זו ניסתה לסגל את העולים במהירות לחיים בארץ, תוך כדי התעלמות ממנהגיהם ומדרך חייהם שינקו מערכי הדת והמסורת. אולם תחושת החוגים הדתיים והחרדים, שפרשת הכפייה החינוכית במחנות העולים הייתה מתקפה מכוונת כנגד הדת, דווקא התחזקה לאור מסקנות הוועדה; התחושה שרווחה בקרב החוגים הדתיים – ובכלל זה, גם בקרב הרב אליהו ע"ה וחבריו – הייתה שמדובר בפגיעה מכוונת וזדונית בקודשי ישראל; ידה של מפלגת השלטון היא הפועלת מאחורי הקלעים כדי לפרוק עולה של תורה מעל העולים החדשים. "ראיתי", אמר הרב מאוחר יותר, "והנה מיום ליום נדחקת האמונה לקרן זווית והכל נעשה בתכנית, בכוונה תחילה, באמצעי כפייה של אונס וטרור" (מתוך הצהרת הרב בבית המשפט). מתוך תחושה קשה זו, יצאו הרב וחבריו לפעולה.

ג. הקמת ברית הקנאים

כבר כשהיה בן שבע-עשרה וכמה חודשים, בשנת תש"ו (1946), החלו השאלות הציבוריות הללו להעסיק את ר' מרדכי הצעיר. הרב עסק אז, עם חבריו, בפעילות תורנית במחנות העולים; הרב זצ"ל וכמה מחבריו לספסלי הישיבה כיתתו רגליהם ממחנה למחנה כדי למסור שיעורי תורה, אך כמעט בכל מחנה שאליו הגיעו נתקלו באותם מחזות מבהילים של כפייה חילונית ופגיעה בקדשי ישראל. במקביל, כבוד התורה והמצוות נרמס בראש כל חוצות ללא מחאה; תחבורה ציבורית החלה לפעול בשבתות בירושלים; כמה וכמה מסעדות ובתי קפה נפתחו בשבת – ואטליזים לממכר בשר טריפה ובשר חזיר הציגו את מרכולתם בפומבי.

כל אלה פגעו בנימי נפשו של הרב וזעזעו את רוחו. אחד מחבריו של הרב ע"ה מספר כיצד ליווה אותו בביקור שערך אצל ראש ישיבת "מרכז הרב", הרב יעקב משה חרל"פ, כדי להתייעץ עמו בנוגע לשאלת הפעולות שיש לנקוט כנגד הכפייה החילונית. העילוי הירושלמי, תלמידו של הראי"ה קוק, היה אז כבר בן שישים וארבע וסבל מחולי, אך קיבל את פניהם של האורחים. ר' מרדכי, מספר החבר, שטח לפני הרב חרל"פ את שאלותיו הקשות והרב ענה עליהן אחת לאחת. בתום הביקור, ליווה הרב המבוגר את אורחיו הצעירים אל מחוץ לביתו. לתמיהת בני ביתו, מדוע הוא מלווה אותם על אף שניו וחוליו, השיב הרב חרל"פ שהצעיר שביקרו הוא תלמיד חכם שיש לכבדו.

כמה חודשים לאחר מכן, בגיל שמונה-עשרה לערך, פנה הרב ע"ה להתייעץ גם עם הרב אברהם אליהו מוקוטובסקי, המוכר יותר בשמו הספרותי, הרב אליהו כי-טוב. עד כמה גדולה הייתה התרשמותו של הרב כי-טוב מר' מרדכי, תעיד

העובדה שעשר שנים לאחר מכן, כשהוציא לאור את ספריו בשנים תשי"ז-תשי"ח (1957-1958), הוא פנה דווקא לרב הצעיר, בן העשרים ושמונה בלבד, כדי שיגיה את ספריו.

בסביבות חג הפסח של שנת תשי"י (אפריל 1950) נפגשו חמישה חברים, וביניהם ר' יהודה רידר, ר' מרדכי אליהו ור' אליהו רפול, בפנימיית ישיבת "פורת יוסף". התחושה שרווחה בקרב חברי הקבוצה הייתה שאין איש שיכול ורוצה לעמוד בפרץ הכפייה החילונית מלבדם; המעשים להם היו עדים והלך הרוח שבו היו שרויים, הביאו אותם לבסוף לנקוט בדרך פעולה קיצונית. סיפר הרב ע"ה: "נדברתי עם עוד כמה חברים שהיו מלאים זעזועים נפשיים כמוני וגמרנו אומר לפעול בצוותא למען הפגן את קדושת ישראל בין הפורעים ומחללים את קדושתו". באותה פגישה הרת-גורל החליטו החברים על הקמת מחתרת שמטרתה הברורה: החדרת גאווה יהודית. הם האמינו כי באמצעות הארגון המחתרתי יוכלו להשליט חיי תורה במדינה. כך, שנתיים לאחר קום המדינה, נפל דבר בישראל: "ברית הקנאים" קמה. מקימי הארגון הודיעו על הקמתו במכתב ששלחו לעיתון "הארץ", אך המכתב לא פורסם.

זמן מה לאחר ההקמה, החלה הקבוצה להרחיב את שורותיה ולקלוט חברים נוספים מקרב בני הישיבות בירושלים, אלו נמנו בעיקר על נוער "אגודת ישראל" ועל יוצאי "ארגון לוחמי היהדות" ו"בני פנחס", שני ארגונים קנאיים קודמים. כעבור זמן קצר מנה הארגון כחמישים חברים. במשך הזמן הצטרפו לארגון גם בנות שתפקידן היה לאסוף מודיעין מבצעי על מטרות לפעולה ופעלו תחת השם "תא יהודית".

הצעירים שהצטרפו למחתרת, הושבעו בפני ועדת קבלה בבית-כנסת בשכונת מוסררה וקיבלו כינויים מחתרתיים. כל מצטרף חדש נשאל בתחילה: "היודע אתה היכן אתה נמצא? המטרה והדרכים ברורות לך? המאמין אתה בטוהר דבריך אלה בהכרה ברורה? את מי הנך מכיר בארגון?", לאחר שהשיב תשובות מספקות, עבר לחדר סמוך וחשוק בו החל טקס ההשבעה החשאי; אחד מחברי המחתרת השמיע לחבר החדש את שאיפותיה וחזונה של הקבוצה הקנאית לשם הא-ל. "דע כי ארוכה היא דרכנו ומלאה חתחתים", אמר המשביע, "הקרבה ללא גבול נדרשת בדרך זו אל המטרה הקדושה והנעלה; היום אתה נכנס למסגרת קנאית אשר מטרתה להשליט את חיי התורה במדינה ובעם בכל הדרכים! וגם התוקפניים! מוכן?". לאחר שהחבר החדש הסכים לכל הנאמר, אמר המשביע: "אתה נדרש לעמוד. קרא אחרי: הלוא משנאיך ד' אשנא ובתקוממך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי, חקרני א-ל ודע לבבי, בחנני ודע שרעפי וראה אם דרך עצב בי ונחני בדרך עולם. בשם הבורא הגדול, הגיבור והנורא, לכבודו ולקדושו שמו יתברך, אלוקי ישראל, אלוקי הקנאים, יהי רצון

מלפניו שמחשבותינו, כוונותינו ומעשינו יהיו רצויים לפניו יתברך וישר את דרכי חברינו ויברך מעשינו והשגחתנו במסילת הגשמת מצוותיו, עמוד האש תורתו וענן כבוד שכינתו ילוו את הנוער הקנאי בדרכו הקשה והקדושה. אמן". אז התקבל החבר לארגון ונאמר לו כי "מהרגע הזה הנך חייל לאותו מחנה הנלחם על כבוד התורה, השלטתה והרמת קרנה. עליך להיות בבחינת שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו; עליך למלא את תפקידך שיטילו עליך באמונה; עליך להקפיד על קיום המצוות, כי רק הלב הבווער באש האמונה מסוגל להדליק לבבות אחרים".

חברי הארגון התחלקו לחוליות בנות חמישה- שישה חברים. על כל חוליה הופקד מפקד – וכלל החוליות פעלו בהתאם להוראות מנהיגי הקבוצה, ר' מרדכי אליהו, יהודה רידר ור' אליהו רפול. פעם בשבוע נערכו אימוני נשק ואימוני שדה בחורשות העיר ירושלים. את כלי הנשק שבהם התאמנו, השיגו חברי המחתרת ממחנה צה"ל "שנלר" שבמרכז העיר; גם חומרי נפץ ורימוני יד הגיעו לידיהם, אך הם לא עשו בהם שימוש.

במדרשת "סיני" שברחוב חברון שבשכונת אבו טור, לשעבר "בית החולים האנגליקני לחולי עיניים", שכנו בסיס האימונים והמפקדה של "ברית הקנאים"; המחתרת שכרה את המקום מידי "אגודת ישראל" לטובת הקמת מוסד לימודי לילדי תימן, שאכן הוקם שם. התכלית האמיתית של המקום התבררה רק מאוחר יותר. במבנה זה שכנה מפקדת המחתרת שבה התקיימו הפגישות הסודיות; שם גם נערכו לעתים אימונים ("אש לילה"). בחדרי המדרשה ובחורשה שבחצר הוסלקו כלי הנשק וחומרי הנפץ של הארגון וגם רשימות החברים ותיעוד המבצעים המתוכננים והפעולות שכבר נעשו.

בי"א בשבט תשי"א (18 בינואר 1951), כמעט שנה לאחר הקמתה, הכתה המחתרת לראשונה. בשכונות צפון ירושלים הוצתו שמונה מכוניות פרטיות שבעליהן נהגו לנסוע בהן בשבת; חברי המחתרת עקבו אחרי המכוניות שנסעו בשבת – וכדי לזכור את מספר הרישוי שלהן, קיפלו העוקבים עמודים בספר שמספרם תאם למספר לוחית הרישוי. לאחר שאיתרו את מקום חנייתם של כלי הרכב, הציתו אותם בעזרת סמרטוטים ונפט; גם במוסך "אגד" השאירו אנשי המחתרת כמה שקים טבולים בדלק, לשם אזהרה. כדי להסוות את זהותם, הותירו אחריהם המציתים פתקים חתומים בשם ארגון "נטורי קרתא". בשבועיים שלאחר מכן הוצתו שתיים-עשרה מכוניות נוספות; גם אטליז לבשר טרף, ששכן במרכז העיר סמוך לבית כנסת, הוצת; פצצת תבערה הוטלה גם על מסעדת "אקספרסו" שברחוב המלך דוד.

אברהם מייזליש, אחד מחברי המחתרת, מספר כי הרב אליהו ע"ה היה דמות מרכזית בארגון, ובעשרה בשבט תשי"א (1951), יום לפני פעולתה הראשונה,

התמנה למנהיג הקבוצה. הרב ע"ה זכה לכינוי המחתרתי "יאיר" ועסק בקבלת חברים חדשים למחותרת, בגיוס הון לפעולתה ובאיתור מקומות מחבוא ("סליקים") לנשק. הוא אף השתתף בדיונים לתכנון פעולותיה ואישורם. לנוכח הדמיון בין מקרי ההצתה, הגיעו אנשי שירות הביטחון (שנקרא בעבר ש"ב, וכיום שב"כ), בראשות איסר הראל, למסקנה שמאחורי הפעולות השונות עומדת מחותרת. למרות ניסיונות המחותרת לשמור על מידור וסודיות, הצליח הש"ב להחדיר שניים מאנשיו לתוך שורות "ברית הקנאים" בתוך זמן קצר; שני המודיעים התקבלו כחברים בארגון ואחד מהם רכש את אמונם המלא של ראשי המחותרת והפך לשותף בסוד המבצעים המתוכננים. בתוך שבועות אחדים למד הש"ב את מבנה הארגון, הרכבו, מקומות המפגש שלו ושיטות הפעולה בהן נקט.

בין כך ובין כך, במהלך חקירת המחותרת עמדו אנשי הש"ב על כך שלארגון יש תמיכה מוסרית מצד כמה ממנהיגי העדה החרדית בירושלים; לדברי איסר הראל, ראש הש"ב דאז, התייעצו חברי הקבוצה עם הרב פסח פרנק, רבה הראשי של ירושלים, שנתן גושפנקא רוחנית ואישר כל פעולה; אכן, ידוע שהרב פרנק התנגד בחריפות לחילול שבת ציבורי ותמך במחאות ובהפגנות שנערכו כנגד חילול השבת. הראל טען שמדריך ומורה רוחני נוסף לפעילותם מצאו חברי הקבוצה גם ברב אברהם אליהו מוקטובסקי – שכפי שסיפרנו לעיל, הרב ע"ה אכן נועץ בו בעניין הפעילות כנגד הכפייה החילונית.

ד. מבצע "כלה"

כשהגיע אביב שנת תשי"א (פברואר-מאי 1951) כבר הייתה "ברית הקנאים" נתונה לחלוטין תחת עינו הבוחנת של הש"ב וכל תכנוניהם הנסתרים היו גלויים לו; כך נודע לשירות הביטחון על שני מבצעים שעמדו לצאת לפועל: "מבצע כלה" – הטלת פצצת הפחדה באולם הכנסת במהלך הדיון על החוק לגיוס בנות לצה"ל; ו"מבצע אבטיח" – הצתתו של ארכיון לשכת הגיוס של משרד הביטחון בירושלים לשם השמדת כל הרשומות.

בתחילת שנת תשי"ט (1949), לאחר הקמת צה"ל, נחקק בכנסת "חוק שירות ביטחון, התשי"ט-1949" המסדיר את חובת הגיוס לצבא של אזרחי המדינה; לפי סעיף 11ד' של החוק, בנות דתיות היו פטורות מגיוס, מ"טעמים שבמצפון או טעמים שבהכרה דתית". ראש הממשלה, דוד בן גוריון, רצה לשנות את החוק כך שלצבא יגויסו כלל צעירי ישראל הדתיים, בנים וגם בנות. הצעה זו עוררה תרעומת רבה בקרב החוגים הדתיים והחרדיים שחששו לפגיעה בתמותן וטוהרן של בנות ישראל הדתיות שישרתו בצבא. הצעת החוק של ראש הממשלה הבשילה ועמדה להגיע לדיון בכנסת בתחילת חודש אייר תשי"א. לאותו יום

נקבע גם דיון על חוק אחר בעל ניחוח אנטי-דתי, "חוק שעות העבודה והמנוחה", שלפי נוסחו עתיד היה לעקר את השבת מקדושתה.

כשנודע לחברי המחלת על הדיונים המתוכננים בכנסת, הם החליטו לפעול; "ברית הקנאים" שרטטה קווי מתאר לפעולת הפחדה מתוחכמת בהשתתפות ארבעה אנשי מחתרת בלבד. מקובל שאת תכנית הפעולה הגה הרב אליהו לבדו (לפי עדותו בבית המשפט המובאת בעיתון "דבר" מיום כ"ו באייר תשי"א [1 ביוני 1951]: "הרעיון על ביצוע פעולה בכנסת כדי לבטא את דעת ההמונים החרדים על חוק גיוס הבנות היה שלי"), אך פעם סיפר לי הרב זצ"ל שבאמת אמר כן רק כדי להגן על חבריו ולהסיט את כל האשמה אליו והפעולה תוכננה במשותף.

הכנסת שכנה אז ב"בית פרומין" שברחוב קינג ג'ורג', בבניין דל וישן. משום כך, לכנסת לא היה מחולל זרם ("גנרטור") עצמאי שיבטיח אספקת חשמל סדירה והיא הייתה תלויה באספקת החשמל העירונית הרגילה. אחד מחברי המחלת שהבין בחשמל, הצליח לאתר את מקומו המפסק הראשי, ה"שלטר", ששלט על הצד הימני של הרחוב בו שכנה הכנסת; במלון "עדן" שבפינת הרחובות שטראוס וההסתדרות, סמוך ונראה לבית פרומין, ניצבה תיבת החשמל, קטנה ונסתרת מעין עוברים ושבים. כמה ימים לפני מועד הפעולה איתרו אנשי המחלת גם את כבלי הזרם החשמלי החלופי – וניתקו אותם. עתה, די היה בהורדת המפסק כדי להביא להשתררות חשיכה באולם הכנסת. לפי התכנון, בשעה שיתחיל הדיון בכנסת, יפרוץ אחד מאנשי הקבוצה את תיבת החשמל בעזרת מוט מתכת ויוריד את ה"שלטר" – לפי איתותו של מפקד הפעולה שיעמוד ביצע הכנסת, סמוך לחלון הפונה לרחוב. באולם הכנסת עצמו ימתינו שני פעילים אחרים, שינצלו את האפלה והמהומה שתבוא בעקבות הפסקת החשמל כדי להשליך פצצת סרחון ועשן מתוצרת בית ולהימלט; את הפצצה הכין רידר מקופסת פח קטנה שלתוכה מזג נפט והוסיף קפצונים וסלילי צלולואיד – שנגנבו ממחסן הסרטים של קולנוע "אדיסון"; סלילים אלו הם דליקים מאוד ובשעת בעירתם מפיצים עשן וריח רע. במכסה הקופסה קדח חור או שניים, דרכם היה אמור להדליק את הפצצה בעזרת סיגריה בוערת. תכנית פעולה כה פשוטה יכלה לצאת לפועל ואף להצליח, בזכות העובדה שבאותם הימים הכנסת לא הייתה מאובטחת כלל. שם הקוד שניתן לתכנית היה "מבצע כלה".

משנודע לראש הש"ב על התכנית הוא החליט שלא לעצור את המחלת קודם ביצוע הפעולה, אלא דווקא בעיצומה; את הקנאים שיכנסו לכנסת לשם הטלת הפצצה ילוו סוכנים סמויים, אשר ישתלטו על אנשי המחלת בשעה שיעמדו לפעול.

ה. פעולה ומעצר

בשעות אחר הצהריים של יום שני, ח' באייר תשי"א (14 במאי 1951), נכנס לבניין הכנסת אדם לבוש חליפה וכובע ובידו כרטיס כניסה מזויף על שם "יצחק קאשי". בכיסו החזיק קופסת סיגריות אנגליות משובחת. הוא פסע פנימה ותפס מקום באחד המושבים הקדמיים. מיד אחריו נכנס אדם שני שהתיישב כמה כסאות ממנו. היו אלה יהודה רידר, שנשא את הפצצה בכיסו, ור' אליהו רפול, שגיבה אותו. כמה דקות מאוחר יותר נכנס לאולם צעיר אחר, מפקד הפעולה, וקבע את מקומו ביציע, סמוך לחלון הפונה לרחוב. בפירת הרחובות ההסתדרות ושטראוס, ניצב הכן נח וורמיסר, במעילו מוחבא לום ברזל.

כשהגיעה שעת פתיחת הישיבה השנייה, זו שחברי המחתרת תכננו לסכל, סערו הרוחות בתוככי אולם הכנסת; לדיון על חוק גיוס הבנות לצה"ל וחוק שעות העבודה והמנוחה הגיעו אזרחים דתיים רבים כדי למחות. קריאות הביניים מן היציע קטעו את הדיונים על החוק הראשון שנידון, חוק שעות העבודה והמנוחה. המתח שבו שרוי היה יו"ר הכנסת ניכר על פניו; הוא התרה בקהל שישמור על השקט, אך ללא הועיל. הוא חזר והתרה בנוכחים, אך קריאות הגנאי והבוז לא פסקו והמשיכו למלא את חלל המליאה. יו"ר הכנסת, שפרינצק, שנבהל מפני ההמולה הרבה, החליט לנעול את הדיון מוקדם מן הרגיל ולוותר על הדיון בחוק גיוס הבנות. הוא דפק בפטישו והכריז על פיזור המליאה.

איסר הראל, שנכח בעצמו באולם הכנסת, הופתע מן הסיוס הבלתי צפוי של הישיבה; מיד לאחר שהתפזרו האנשים, הוא מיהר ללשכתו של משה שרת, ממלא מקום ראש הממשלה, והציע לו לפתוח בגל מעצרים מהיר של אנשי המחתרת לפני שהללו יטשטשו את עקבות פעולתם המתוכננת.

הש"ב העביר למשטרה את רשימת שמות החשודים בהשתייכות לארגון המחתרת, והיא פתחה בחיפושים ובמעצרים עוד באותו לילה. בגל המעצרים הראשון נעצרו למעלה מארבעים אנשים, ולפנות הבוקר של היום הבא, יום שלישי (ט' באייר, 15 במאי), נעצרו ארבעת מנהיגי המחתרת: רידר, ר' אליהו, ר' רפול וורמיסר. בכיסו של אחד מהם נמצאה תכנית מבצע "כלה", ובביתו של אחר – פצצת העשן שתכננו להפעיל. החיפושים שנערכו במדרשת "סיני" ובמקומות מחבוא נוספים, הניבו שלל רב: נמצאו כלי נשק (אקדח ושני רובי סטן), כדורים (כמה אלפים) רימונים, חומרי חבלה ובקבוקי תבערה (43).

המעצר הפתיע את אנשי המחתרת; כמה שעות לאחר מעצרו מסר הרב אליהו הצהרה לחוקר המשטרה, בה אמר בין היתר שאיננו יודע מדוע הפעולה לא התבצעה בהתאם לתכנית, "זה נודע לי רק למחרת בבית הסוהר, כשקראתי שערנות המשטרה הצליחה למנוע את ביצועה". המעצר הפתיע את אנשי המחתרת, אך לא שבר את רוחם; בבית המעצר התפללו העצורים בצוותא,

ובין חקירה לחקירה עסקו בלימוד תורה ובשינון פרקי תהלים. אחד מאנשי המחתרת מספר שכבר בצהרי יום המעצר, נתן הרב ע"ה שיעור בגמרא, בעל-פה, לכל העצורים עמו בתא המעצר.

עצורים חדשים המשיכו להגיע ל"מגרש הרוסים" גם בימים הבאים. ביום חמישי, י' באייר תשי"א (17 במאי) שוחררו עשרים ושניים מן העצורים, חלקם בערבות, והגיעו מעט עצורים חדשים: ארבעה גברים ונערה אחת. בו ביום הועברו שישה-עשר מעצורי המחתרת לבית מעצר חדש, "ג'למי"; בית מעצר זה שכן ב"מבצר טיגארט", זן קשוח של מצודות משטרות שהותירו אחריהם הבריטים. ההעברה נעשתה בחצות לילה ובחשאי, ואיש לא הודיע על כך לבני משפחתם של העצורים. כשהגיעו הללו לבקר את קרוביהם, לא מצאו אותם ב"מגרש". העצירים הועברו למקום מעצר אחר, נאמר להם, מחוץ לעיר.

עם שחר, לאחר נסיעה לילית ארוכה, הגיעו העצירים למחנה המעצר ששכן סמוך לקיבוץ יגור (באזור חיפה). אם בירושלים התנהלה חקירת המשטרה בנינוחות וללא הפעלת לחץ – מנהיגי המחתרת מסרו את עדויותיהם לחוקרים מרצונם החופשי, לאחר שניתנה להם הזדמנות להתייעץ זה עם זה, הרי שבג'למי, לעומת זאת, חיכה לעצורים יחס שונה לחלוטין. סמלי המשטרה שהיו מופקדים על המחנה קיבלו את פני אנשי המחתרת בנוקשות ובאלימות; הלומים מחוסר השינה ומבולבלים מן המסע המטלטל, ירדו העצורים משלוש המכוניות שהובילו אותם למחנה. מיד כשירדו מכלי הרכב, הריצו אותם השוטרים דרך שער המחנה הצר, תוך שהם בועטים בהם ודוחפים אותם ללשכת הרישום. כשהסתיים רישום העצירים, החלו השוטרים להריץ את נאשמי המחתרת על מגרש המסדרים. במהלך ההתעללות, שנמשכה שעתים, קראו לעברם השוטרים קריאות גנאי – ובין היתר: "לא תצאו מכאן בחיים! נעשה מכם גל עצמות!" – ואף הורו לזקיף שעל גג בניין הכלא לכוון לחצר את המקלע.

כאשר נכנסו ראשוני הנאשמים לחקירה, נתגלה הבדל נוסף שבין ג'למי לירושלים: אופי החקירה; חקירתו של אחד העצירים נמשכה כשתים-עשרה שעות רצופות: משעה עשר בלילה עד שעה תשע בבוקר למחרת, ללא הפסקה. גם טיב המזון בג'למי היה שונה: דל ולעתים גם מזוהם; כל עציר קיבל מנת אוכל יבש אחת וארבע סיגריות ליום.

סמוך לבואם של העצירים למחנה החלו לצוץ שמועות מדאיגות על היחס הברוטאלי לו הם זוכים; לפי הידיעות, כמה מאנשי המשטרה התעללו בעצורים ואף הכו אותם. התנהגותם הפסולה של המשטרה עוררה זעם בכנסת והובילה להקמת ועדת חקירה מטעמה (בכ"ב באייר תשי"א, 28 במאי 1951); בסיכומיה, שנכתבו לאחר חקירה ארוכה, קבעה הוועדה ש"לאור העובדות והמסיבות שנתבררו, מוצאת הוועדה כי התנהגות המשטרה במחנה ג'למי כלפי העצורים

במקום הייתה בניגוד לחוק, פוגעת בעצורים ובכבוד האדם, במקרים רבים בלתי הוגנת ומשפילה, ואין לה כל מקום במדינת ישראל. לא הייתה הצדקה כלשהי לאמצעים החמורים שננקטו על ידי המשטרה".

בי"ז בתמוז של שנת תשי"א (21 ביולי 1951), נסתיימו ימי בין המצרים של עצורי ג'למי. בסוף החודש העביר השופט החוקר את דינם של ארבעת הנאשמים לידי בית המשפט המחוזי; מעתה התרכזה התביעה בהוכחת אשמתם של ארבעת הנאשמים העיקריים ושאר עצורי המחתרת שוחררו מבלי שהוגשו נגדם כתבי אישום.

ו. המשפט

שר הביטחון חתם על צו מעצר מנהלי של אנשי המחתרת. צעד זה של המדינה, לווה בתלונות מצד חברי כנסת של סיעות רבות; הכול חששו שפקודה זו תוכל לשמש בעתיד לשם השתקת מתנגדים לממשלת השלטון. אחרי שהביקורת התגברה, הובאו העצורים המנהלתיים לפני שופט שהוציא פקודת מעצר חדשה, רגילה, לנוכח הראיות שנאספו.

ביום כ"ג בשבט תשי"ב (19 בפברואר 1952) נפתח משפטם של עצורי המחתרת; לאולם בית המשפט המחוזי בירושלים הגיעו אזרחים רבים כדי לשמוע כיצד מאשימה התביעה את ארבעת העצורים – רידר, רפול, וורמיסר ור' אליהו – בעשרים ושבעה סעיפי אישום חמורים, וביניהם: פשע הבגידה, הקמת ארגון צבאי, קשירת קשר להטיל פצצת תבערה בכנסת, החזקת כלי נשק וחומרי מתפוצצים, הצתת כלי רכב וחנויות, והחזקת חשיש.

סעיף אשמה אחד לא נשמע שם; על פי הפקודה למניעת טרור, "ארגון טרוריסטי" מוגדר כ"חבר אנשים המשתמש בפעולותיו במעשי אלימות העלולים לגרום למותו של אדם או לחבלתו, או באיומים במעשי אלימות כאלה" (בסעיף 2 לפקודה אדם בעל תפקיד בארגון זה עשוי לקבל עד 20 שנות מאסר). מאחר שאנשי המחתרת לא ביקשו לפגוע בנפש, אלא ברכוש בלבד, הם לא הואשמו כחברים בארגון טרור.

את הנאשמים ייצגו שני עורכי דין. בין הנוכחים באולם היו גם בני משפחות העצורים. בתחילה כפרו אנשי המחתרת בכל האישומים נגדם, אך בישיבת המשפט בתאריך ט' באדר תשי"ב (6 במארס 1952) הודו ארבעת הנאשמים בכל האשמות שיוחסו להם, לאחר שהתביעה הסכימה לשנות את ניסוח ארבע מסעיפי האישום לסעיפי אשמה קלים יותר ולוותר על כמה סעיפים אחרים. עשרה ימים מאוחר יותר (י"ט באדר, 16 במארס) מסרו הנאשמים הצהרות בבית המשפט, בהן פירטו את מטרות המחתרת ואת נסיבות הקמתה; התחושה הכללית שהדת נרמסת תחת מכבש החילוניות, כך עלה מבין השיטין, היא

שהניעה אותם להקים את המחתרת. לא יכולים היינו לשתוק אל מול הכפייה החינוכית של ילדי העולים, אמרו, אל מול חילול השבת בפרהסיה בידי אנשים פרטיים ובידי נהגי התחבורה הציבורית, אל מול הניסיון לכפות גיוס על נשים דתיות.

עוד אמרו הנאשמים שלא פעלו בחלל ריק ומתוך מאווים אכזריים, אלא מתוך הכאב שבלבם ומתוך התורה שלמדו; רידר אמר: "דין זה, הנעשה עמדי עתה, הוא לאמיתו של דבר גם דין כנגד כל רבותי שלמדוני תורה, אשר מימיהם שתיתי ומתורתם ספגתי מעט מזעיר, והיא בלבד הייתה בקרבי שורש שהפרה את הרעיונות שלמענם יצאתי לעשות את אשר עשיתי".

לאחר שדיבר רידר, הגיע תורו של הרב ע"ה. הוא נעמד בבית המשפט ואמר בקול צלול וללא מורא: "ראיתי מציאות מרה ואכזרית מאד, עבדתי במחנות העולים וראיתי, איך מעבירים בכפייה זדונית, רבבות אנשים על הדת ומלמדים לבניהם את כל תועבות הגויים. ראיתי את השבת נדרסת ברגל גאווה ובוז, בראש כל חוצות, ואף אל משכנות היראים באים מחללי השבת בכוונה זדונית להרגיז את תושביהן ולשפוך את דמם בקרבם. אמנם נזהר אני מלצאת בשבת ברחובות העיר עד כמה שבאפשרותי כדי להימנע ממראה זוועה של חילול שבת קדשנו שהם כמדקרות חרב בליבי, ובלבו של כל שומר שבת, אך קורה ואני יוצא פעמים וכך ראיתי אנשים שיצאו והפגינו בעד שמירת שבת קודש, והנם מוכים ולוקים כאשר לא מאחינו בני ישראל המוכים או המכים.

סובבתי בירושלים עיה"ק והנה ראיתי את בשר השקף והחזיר מלא באטליזים לעין כל והזדעזעתי... ראיתי בחרדה איך שמנסים לחוקק חוק כפיה המחייב בת ישראל להתגייס לצבא, גזירה אשר כל גדולי הדור פסקו שהיא בגדר ייהרג ולא יעבור.

ראיתי והנה מיום ליום נדחקת האמונה לקרן זווית והכל נעשה בתכנית בכוונה תחילה באמצעי כפייה של אונס וטרור. את הכל ראיתי ואת תורתך ואמונתך לא שכחתי. שאלתי את נפשי, מי עושה כאן פלסטר? האם אנשים אלא אשר פרקו מעליהם כל עול תורה מוסר לשחת נפשם לשחת ארצם לבגוד בעמם? או אני העושה שקר בנפשי ונשאר שוקט על שמרי למראה כל הזוועה והחרדה הזו?

ראיתי וכל פורק עול ועושה זדון ועוולה עושה את מעשהו בריש גלי וביד רמה וכל איש הירא את דבר ה' רך הלבב הוא ואין פוצה פה ומצפצף כנגדם והכל יראים שמא יהיו נפגעים מיד התקיף. ראיתי זאת לפני מלאו בושא וכלימה. אמרתי לנפשי לא עת לחשות הוא, אם נושא אני עלי את שם ישראל ויודע אני את ייעודו ומאמין אני אמונת אומן בכל היעוד הזה ובכל האזהרות, היאך מותר לי לשבת שאנן ולתת למשחית לשחת ולחבל מבלי לנסות אפילו

להתנגד לו?

נדברתי עם עוד כמה חברים שהיו מלאים זעזועים נפשיים כמוני וגמרנו אומר לפעול בצוותא למען הפגן את קדושת ישראל בין הפורעים והמחללים את קדושתו.

כולנו פה הנאשמים עסקנו ועוסקים בחינוך ובהדרכת הנוער זה כמה שנים וגם שלא על מנת לקבל פרס וכולנו נתקלנו בעבודתנו בבעיה כאובה, כשנשאלנו על-ידי חניכינו לתרץ את הסתירה הנוראה שבין אמרי פינו ובין כל הנראה לעין מצד המחטיאים את הרבים ובין השקט והשאננות במחנה היראים, לא ראינו אפוא דרך אחרת לפנינו אלא לעשות דברים שיכריחו אותנו ואת החושבים כמונו לצאת מן השאננות ולהעמיד את החרדים לדבר ה' ולגורל עמם על הסכנה הצפויה לכולנו מהם.

ידוע מה עוללה לנו משטרת ישראל בג'למי, אך המכות הגופניות האלה הכאיבו לי פחות מן המכות הרוחניות והכפייה הדתית האיומה הקיימת במדינה. טועים אלא החושבים שג'למי הכאיבה לי יותר מאשר לראות בראש חוצות חילולי שבת בלתי פוסקים.

אמרנו שנתנגד מול ההולכים בכוח ובכפייה, אבל לעולם לא קבענו לעצמנו שיטה של כוח בתור שיטה שאין לזוז ממנה. אדרבא חיכינו תמיד שנוכל לשנות את הקו לקו יוצר ומחנך, לשיטה מועילה ובונה, לא להרס ח"ו פנינו ובודאי שלא לאלימות. אדרבא, אמרנו, מי ייתן ויקדים אותו יום שבו יבערו את נגע הכפייה האנטי-דתית, יאפשרו להורים דתיים לחנך את ילדיהם ברוחם הם ואז לא יהא צורך להשתמש בדרכים נלוזות ומבחילות המעוררות גועל וזרות לנו ולהם גם יחד.

לא היינו בכל דרכנו זו אלא ממשיכים בעבודת החינוך שלנו, אמרנו יהא זה חינוך לעצמנו שנדע כי אמנם אין התורה שלנו ראויה לעמוד בקרן זוית וכדאית היא שנביא את עצמנו בסכנה עבודה, ידענו כי יש עוד ניצוץ חי בקרב מחנה היראים והוא עלול להתלקח לשלהבת גדולה.

בצאתנו למערכה קשה זו שהייתה חדשה בשבילנו וחדשה בכלל עבור יהודים שומרי מסורת, מבלי שנמצא לה תקדימים אלא מן העבר הרחוק, ועל האמת נודה כי לא פחדנו מן הסכנה, לא הרגשנו שום מורא ומוסר כליות מפני החוק הקיים, כי אמרנו מה החוק האנגלו-עות'מאני-רומי-ברברי, מול חוקת הנצח של תורת ישראל תורת החיים. מורא אחד היה בקרבנו והוא מורא שמים. חשבנו שמא זרה הדרך הזאת לרוח ישראל סבא. או שמא נשאר בודדים במערכה והקהל החרדי יישאר שאנן ושקט גם אחרי כן כמקודם לכן, ונמצאנו חייבים בזה שהורדנו את קולר האחריות מצווארנו ותלינו אותו על צווארי הרבים ונמצא שם שמים מחולל יותר.

וכשאנו באים היום לסכם את פעולותינו לאור התפתחות הדברים, אין בפי לומר אלא כי אכן נחלנו כאן כישלון חרוץ ושום דבר לא נשתנה אחרי המעשה מלעומת המצב קודם המעשה. דבר זה ישמש לנו לקח מאלף, לעתיד. **אם כי השקפתנו לגבי זורעי החורבן והשחיתות בעם לא נשתנה מאומה, עדיין אנו רואים בהם ובמעשיהם סכנה חמורה לעם ולארץ, חל אצלנו שינוי גדול במה שמוטל על אנשי האמונה לעשות. ברור לנו מעתה כי הצלחת המהפכה הרוחנית המחויבת לבוא צריכה שתהיה מנוהלת על-ידי 'מדברנא דאומתא', גדולי ישראל, וכן כתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק י"א, הלכות ה'-ו') 'ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח' וכו'.** גדולי ישראל אשר על פיהם יצאו ויבואו כל מבקשי ה' שבדור הזה שכה זקוק הוא לרחמי שמים ממהרסיו ומחריביו וכנגדם יצאו כל בוני העם בתורת אמת אשר בפיהם, **עד מתי יהיו הם הכובשים את דבר האמת שבפיהם? הלא יקראו ויענו גדולי ישראל! כל עם ה' הנאמן מחכה למוצא פיהם וגם אנחנו בתוכם.**

ועתה לאור דברים אלה ובשמעי דברים ברורים וששוכנעתי בהם מסיים אני את דברי בדברי נחמיה העמסוני (בבא קמא מא, ע"ב): 'כשם שקיבלתי שכר על הדרישה, קיבלתי שכר על הפרישה'.

ונשארה בפי תפילה לאלוקי מרום שיחזיר העם בתשובה שלמה ויסיר מקרבנו לב האבן וייתן לב בשר ויורנו דרכו ונלכה אורחותיו".

במהלך המשפט נשמעו עדויות אופי, להקלת עונשם של הנאשמים; אחד מן העדים היה הרב הירושלמי רבי אריה לוי זצ"ל, שהיה בעל קשרים טובים עם הרב הצעיר מרדכי אליהו.

המשפט היה מהיר; פחות מחודש לאחר פתיחתו, ניתן פסק הדין. ביום שלישי כ"ח באדר תשי"ב (25 במאוס 1952) נמצאו חברי המחתרת אשמים בכל סעיפי האישום שבהם הואשמו. בפסק הדין נאמר, בין היתר, כי "ארבעת הנאשמים חדורי הכרה דתית, המאמינים שעצם קיומה של מדינת וכל עתידה תלויים בקיום מצוות התורה. במשך השנים האחרונות הצטברו בלבם רגשי צער, התמרמרות ואכזבה למראה החילוניות המתפשטת ודחיקת התורה לקרן זוית. רגשותיהם הנסערים העבירו אותם על דעתם והם נתפשו לרעיונות שווא של אקטיביזם ותוקפנות, ואף נכשלו באותן עבירות רציניות בהן הורשעו. בטוחים אנו שהנאשמים למדו לקח מכל מה שעבר עליהם ונוכחו לדעת שלא זו הדרך. נראה לנו שחל מפנה יסודי בעמדת הנאשמים, המעורר תקווה להתנהגותם הטובה בעתיד. קנאים לכל השקפה שהיא – דתית, פוליטית או אחרת – חייבים ללמוד ולדעת שכל המרים יד כנגד שלום הציבור – ענוש ייענש".

מתוך תשומת לב לאופיים הטוב של הנאשמים, כפי שצץ ועלה מתוך עדויות האופי שנשמעו באולם המשפט, מתוך הבנה לרגשותיהם הסוערים על דבר הכפייה החילונית, ולנוכח הודאתם באשמה וחרטתם, סברו שופטי בית המשפט שיש לנטות מקו הדין למידת הרחמים; הם החליטו להטיל על המורשעים את העונש הנמוך ביותר המתקבל על הדעת לנוכח הנסיבות. אך בית המשפט סיים באזהרה: "אם יישנו ויבוצעו מעשים פליליים מסוג זה – ייאלץ בית המשפט לנהוג כלפי העבריינים בכל חומר הדין". ואכן על הנאשמים הוטלו עונשי מאסר קצרים: על יהודה רידר נגזר מאסר של שנה אחת, אליהו רפול ור' מרדכי אליהו – מאסר של עשרה חודשים. נח וורמיסר, איש הלום, נידון לשישה חודשי מאסר בלבד. בית המשפט אף אישר לדחות את ביצוע העונש עקב חג הפסח, עובדה המלמדת כי לא ראה באנשי המחתרת עוד סכנה לציבור.

ז. ימי המאסר

לאחר חג הפסח של שנת תשי"ב נכנסו הרב וחבריו לבית הכלא. מעט ידוע לנו על קורות הרב בבית הסוהר, אך ידוע כי את חודשי המאסר ניצל הרב להמשך פעילותו הרוחנית. כזכור, כבר בהיותו במעצר ב"מגרש הרוסים" מסר הרב שיעור בפני שאר העצורים, עצורי המחתרת ולהבדיל, עצורים פליליים – הוא המשיך בדרך זו גם בבית הכלא.

פעם אמר הרב לאחד מחברי המחתרת שלא נחבש בכלא, כי מעודו לא הייתה לו תקופה בה למד יותר מאשר תקופת הכלא. שם למד תורה בלא הפרעה, אמר, מפני שלא היה דבר שיכול היה להסיח את דעתו. כל כולו היה מרוכז בלימוד ומשום כך גם הספקו ועיונו היו כבירים.

שמו של מרן הרב זצוק"ל נחקק לעד בהיסטוריה היהודית כמוביל המחתרת המזוינת הראשונה שקמה כנגד ריבונות מדינת ישראל בארצו לאחר אלפיים שנה. אמנם, במהלך השנים אמר הרב כי לא השתתף באופן פיסי בפעולות והיה רק אידיאולוג המחתרת.

ח. דברי חתימה: קנאת הרב - קנאת ה' טהורה

בהצהרתו של הרב בבית המשפט הביא הרב את הגמרא בברכות (כ, ע"א): "אמר ליה רב פפא לאביי: מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מיתרחיש לן ניסא וכו'. אמר ליה: קמאי הוו מסרן נפשייהו אקדושת ה', אנן לא מסרינן נפשינן אקדושת ה', כי הא דרב אדא בר אהבה חזא לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקה (פירוש: בגד אדום, כגון כרבלתא דתרנגולא, שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה. ערוך). סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה. אגלאי מילתא דכותית היא. שיימוה בד' מאה זוזי". והוסיף ולמד מכך הרב

כי "רק מפני שאגלאי שלא בת ישראל היא שיימוה בד' מאה זוזי, שעל כך אמר לה: מתון מתון ד' מאה זוזי שוויא. ובהרמב"ם (הלכות כלאיים פרק י', הלכה כ"ט) פסק: 'הרואה כלאיים של תורה על חברו, אפילו היה מהלך בשוק, קופץ לו וקורעו עליו מיד' וכו'. וכתב הרדב"ז ומה שאמר קורעו למד כן מההיא עובדא דרב אדא בר אהבה וכן כתב הטור ב"ד סי' ש"ג ומרן ב"י הביא מקור ממעשה דרב אדא בר אהבה. ופסק הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ג', הלכות ה' ח"ט) וז"ל: "המבטל גזירת המלך בשביל שנתעסק במצוות אפילו במצווה קלה הרי זה פטור; דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמין. ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצווה שאין שומעין לו. והנני מפנה את תשומת לב כבוד השופטים לדברי מרן בית יוסף בטור חושן משפט סי' כ"ו בסופו בשם הרשב"א: '...אבל לנהוג כן מפני שהוא משפט העכו"ם נראה לי דאסור לפי שהוא מחקה את העכו"ם וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני עכו"ם ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון, שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו חוקות העכו"ם ודיניהם ולא אפילו לעמוד לפנייהם לדין אפילו בדבר שדיניהם כדיני ישראל... אבל ללמוד מזה לילך בדרכי העכו"ם ושפטים [ומשפטיהם. ב"י] ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה וכ"ב [וכ"ש. ב"י] אם עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלה, הסומך על משענת הקנה הרצוץ הזה ועושה אלה, מפיל חומות התורה ועוקר שורש וענף והתורה מידו, תבקש ואומר אני שכל הסומך בזה אומר שמותר משום דינא דמלכותא, טועה... ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה! ומה לנו לספר [לספרי. ב"י] הקודש המקודשים שחיברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ללמדו את בניהם דיני העכו"ם ויבנו להם במות טלואות בבית מדרשי העכו"ם, חלילה לא תהא כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה שק עליהם?".

ולכאורה לא ברור מה הראייה למסירות נפש מסיפור זה, הלא הדוגמא אינה מוצלחת שכן רב אדא מודה בעצמו שאם היה מתון יותר, לא היה עושה את מעשה הקנאות שעשה! אלא הקנאה היא שהובילה את רב אדא, קנאה טהורה ואמתית שאינה מאפשרת זמן לשאלות. האם מדובר ביהודיה או גויה? – אין זמן להרהר בכך לנוכח המצב הקשה המצריך פעולה מהירה. זו מעלתם של בני הדורות הראשונים שלא יכלו לסבול לבוש פרוץ; אם רב אדא היה ממתין, לא היו מתרחשים נסים בזכותו.

מעשה הקנאה הראשון בהיסטוריה היהודית הוא מעשה שמעון ולוי שדנו את כל אנשי שכם למיתה בפרשת שכם בן חמור ודינה אחותם. הם לא שאלו שאלות אלא נטלו חרב בידם והרגו את כל תושבי העיר. כשיעקב אמר להם: "עכרתם אותי להבאישני ביושבי הארץ" (בראשית ל"ד, ל'), השיבו: "הכזונה יעשה את אחותנו" (שם ל"א). אם נתבונן נראה שיעקב לא בא אליהם בטענה מוסרית. לא. כל טענתו היא טענה פרגמטית על הסכנה שעלולה לצמוח ממעשה האחים;

יושבי הארץ רבים הם ועלולים לצאת למלחמה נגד בית יעקב הדל עדיין בנפש. מול טענה זו משיבים הם תשובה מוסרית: מעשהו של שכם בן חמור מעשה נבלה הוא ועל-כן ישנה הצדקה מוסרית למעשינו.

את התייחסותו המוסרית של יעקב לפרשת שכם בן חמור אנו פוגשים רק בפרשת ויחי, בברכת יעקב לבניו, שם הוא מוכיח את שמעון ולוי במלים חריפות: "שמעון ולוי אחים, כלי חמס מכורותיהם" (בראשית מ"ט, ה'). מפרש רש"י: "אומנות זו של רציחה חמס הוא בידכם, מברכת עשו היא זו, אומנות שלו היא, ואתם חמסתם אותה הימנו". בהתבוננות בדבריו של יעקב לשמעון ולוי ניתן לומר שיעקב איננו שולל לחלוטין את מידת הקנאות שהייתה בהם, שהרי הוא אומר: "ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה, אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" (שם ז'). לאמור, הפגם של שמעון ולוי הוא שהשתמשו במידת הקנאות יתר על המידה, במינון גבוה מן הראוי, אך הקנאות עצמה מידה חיובית היא שיש להשתמש בה במינון הנכון. לכן יש להפריד את שמעון ולוי ולפזרם בעם ובכך לדלל את הריכוז הגבוה של הקנאות.

ההיסטוריה הוכיחה שעצתו של יעקב אכן הועילה; צאצאיו של לוי הביאו לידי ביטוי את השימוש הרצוי במידת הקנאות. משה רבנו, מבית לוי הוא, וכשהוא יוצא מבית פרעה ורואה איש מצרי מכה איש עברי, הוא קם והורג אותו. משה לא ענש והרג את המצרי רק בגלל ההכאה, אלא, כפי שהסביר רש"י: "מלקהו ורודהו [המצרי לעברי], ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה, ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו, כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר, וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום". קינא משה לכבודן של בנות ישראל.

מאוחר יותר, בפרשת העגל, שבט לוי הוא היחיד שנענה למשה העומד בשער המחנה וקורא: "מי לה' אלי" (שמות ל"ב, כ"ו). כל בני שבט לוי מתייצבים לפני משה המצווה עליהם: "שימו איש חרבו על ירכו... והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו. ויעשו בני לוי כדבר משה ויפול מן העם כשלושת אלפי איש" (שם כ"ז-כ"ח).

מקרה נוסף של קנאות מבית היוצר של בני לוי אנו פוגשים במעשהו של פנחס בן אלעזר ההורג במכת רומח את זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון יחד עם המדיינית שאתה זנה. אלא שבשונה מן העגל, שבו הריגתם של היהודים החוטאים הייתה בהוראתו הישירה של משה, פנחס הורג את זמרי על דעת עצמו. על מעשה זה, אומרים חז"ל, קמו עוררין. חכמי הדור ביקשו לנדותו, שכן הם ראו במעשהו מעשה אלימות שאינה ראויה ואינה על-פי חוקי התורה. אז באה ברכתו של הקב"ה אליו, ברכה שנתנה תוקף והעניקה לגיטימציה למעשה הקנאות: "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את

קנאתי בתוכם ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי. לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום" (במדבר כ"ה, י"א-י"ב).

מה כה מיוחד בקנאותו של פנחס שבעקבותיה זכה לברכת ה', ברכת שלום? והדברים מאירים באור ברור ובהיר: "בקנאו את קנאתי". קנאתו של פנחס היא קנאה טהורה, נטולת נגיעות אישיות, קנאה שנובעת מתוך אהבת ה' בלבד. גם בימי מתתיהו החשמונאי, שאף הוא היה מצאצאי שבט לוי, פוגשים אנו קנאות טהורה לה'; מתתיהו קם והורג, ללא בית דין, יהודי שעובד עבודה זרה. היטיב לבטא זאת הרמח"ל ב"מסילת ישרים" (פרק י"ט): "וזה פשוט, מי שאוהב את חברו אי אפשר לו לסבול שיראה שמכים את חברו או מחרפים אותו, ובוודאי שיצא לעזרתו. גם מי שאוהב שמו יתברך לא יוכל לסבול ולראות שיחללו אותו חס וחלילה, ושיעברו על מצוותיו... כי זהו תוקף האהבה שיוכל להראות מי שאוהב את בוראו באמת". אותו דחף של קנאה טהורה לשם ה', קנאה למצוות ה' מתוך דבקות ואהבת ה', הוא שעמד בבסיס מעשיו של מרן הרב זצוק"ל.